

PRAVO V BURŽOAZNI DRŽAVI

1. BURŽOAZNE REVOLUCIJE

- NIZOZEMSKA – po buržoazni revoluciji postanejo velika pomorska in kolonialna sila
- ANGLIJA – absolutizem doseže vrhunec ko kralj skuša vladati brez parlamenta, meščanstvo se upre, nastopu krajše obdobje republike, Vilijem Orleanski pa potrdi parlamentarno monarhijo
- SEVERNA AMERIKA – severnoameriška buržoazija nasprotuje temu, da jim angleški parlament brez njihovega pristanka nalaga davke, 1776 kolonije razglasijo neodvisnost in razglasijo načelo suverenosti ljudstva
- FRANCIJA – absolutni vladar ne sklicuje več državnih stanov, ko jih ponovno skliče se pokažejo trenja med vladarjem in fevdalci na eni strani in zastopniki buržoazije na drugi strani, nasprotja privedeno do izbruha francoske revolucije, v kateri zmaga buržoazija
- HABSBUŠKE POKRAJINE – marčna revolucije 1848, ni toliko uspešna, ker je buržoazija preslabo razvita

2. GOSPODARSKI CILJI REVOLUCIJ

- svobodna konkurenca, ki bi omogočila razmah kapitalističnega gospodarstva
- liberalno pojmovanje zasebne lastnine
- neomejene pravice lastnikom produkcijskih sredstev
- eksploatacija tuje delovne sile
- gospodarskim ciljem po podrejeni tudi socialni cilji

3. SOCIALNI CILJI REVOLUCIJ

- odprava fevdalnih družbenih razmerij
- odprava podložniških bremen
- odprava osebne odvisnosti

a) IZVEDBA SOCIALNIH CILJEV PRI NAS

- v času marčne revolucije je buržoazija malo razvita, še posebej slovenska
- zato marčna revolucija ni bila popolnoma uspešna
- fevdalna razmerja so bila odpravljena kompromisno
- če bi bil uspeh revolucije popoln, bi izvedli odpravo bremen brez odškodnine zemljiškim gospodom
- PATENT O ZEMLJIŠKI ODVEZI – odprava fevdalnih razmerij pri nas, 1849
  - izrazito osebna bremena – odpravljena so brez odškodnine
  - bremena podobna podložniškim bremenom – možno jih je odkupiti
  - izrazito podložniška bremena – preračunajo jih v denarno vrednost in pomnožijo 20, da dobijo kapitalizirano vrednost: 1/3 bremen so odpisali ko pavšalni davek, 1/3 so morali zavezanci plačati v 20 letih, 1/3 so dežele pobirale kot davke
- SERVITUTNA REGULACIJA
  - del zemljišča so pustili v prosto last lastniku služočega zemljišča
  - del zemljišča so pustili v last služnostnim upravičencem, ki so postali solastniki
- POSLEDICE ZEMLJIŠKE ODVEZE
  - kmet ima možnost razpolagati z zemljo
  - v gospodarski konkurenci je prepuščen samemu sebi
  - nosi težka davčna bremena
  - precej kmetov je prisiljenih prodati zemljo
  - vedno večji je presežek agrarnega prebivalstva
  - raste proletarizacija kmečkega prebivalstva – izseljevanje
- DELOVNA RAZMERJA v 2. polovici 19. stoletja
  - zaposlovanje žensk in majhnih otrok pri težkih delih
  - 16-urni delavnik
  - slabe stanovanjske razmere
  - bolezni, visoka umrljivost
  - nizke mezde

- pozno so začeli odpravljati take oblike izrabljanje z delovno zakonodajo

4. NACIONALNI CILJI REVOLUCIJ

- buržoazne revolucije se precej razlikujejo glede nacionalnih programov

a) NACIJA

- ZAHODNA EVROPA – nacija je pripadnost določeni državi, večje države tajijo obstoj etničnih skupin ali si prizadevajo da bi jih asimilirale – unitarizem
- SREDNJA IN VZHODNA EVROPA – nacije se oblikujejo kot etnične skupine po jezikovnem kriteriju

b) NACIONALNA STRUKTURA HABSBUŠKE MONARHIJE

- HABSBUŠKA MONARHIJA: 45 milijonov prebivalcev
  - 1/2 Slovanov – Slovencev manj kot 3%
  - 1/4 Nemcev
  - 1/6 Madžarov
- AVSTRIJSKI DEL
  - 2/3 Slovanov – delež Slovencev iz 5,2% pade na 4,5%
- VLADAJOČE ETNIČNE SKUPINE – nemška in madžarska, izvajajo asimilacijski pritisk
- MANJŠINSKI NARODI – prizadevajo si za priznanje, varstvo, enakopravnost
- pomembno je razločevanje med zgodovinskimi in nezgodovinskimi narodi
- ZGODOVINSKI – v zgodovini so imeli lastne države, kar je dokaz državnostnosti, imajo razvejeno socialno strukturo in vodilne plasti, svoje argumente podpirajo z avtohtonostjo (*Nemci, Madžari*)
- NEZGODOVINSKI – sestavljajo jih socialno šibkejše, agrarne plasti

c) PROGRAM ZEDINJENA SLOVENIJA

- program postavijo dunajski Slovenci v društvu Slovenija v času marčne revolucije
- ZAHTEVE
  - razbitje historičnih dežel in združitve slovenskih predelov v kraljestvu Slovenija (*zelo zahteven program, sprejemljiv le za Slovence, tudi drugi slovanski narodi imajo drugačne interese, izvedljivo šele po razpadu monarhije*)
  - enakopravnost slovenščine v šoli in uradih (*dosežejo neke rezultate v jezikovnem pravu*)
- JEZIKOVNO PRAVO
  - notranji uradni jezik – znotraj urada, med uradi, slovenščina se uveljavi v nekaterih avtonomnih organih
  - zunani uradni jezik – poslovanje urada s strankami, slovenščina se uveljavi pred nekaterimi državnimi organi, zlasti pred sodišči, vendar ne v vseh deželah in na vseh stopnjah
- ZUNANJI URADNI JEZIK
  - v začetku – ustni del je potekal odvisno od jezikovnega znanja strank, pisni del pa v nemščini
  - civilni postopnik Jožefa II. – predpiše, da je treba pred sodišči uporabljati v deželi običajni jezik, torej nemščino, še posebej zato, ker je bil postopek po tem zakonu pismen
  - ustava 1849 – določa enakopravnost avstrijskih narodov
  - temeljni zakon 1867 – določa enakopravnost avstrijskih narodov in njihovih jezikov, vendar do popolne izvedbe glede slovenščine ni nikdar prišlo
- UPORABA SLOVENŠČINE V SODNEM POSTOPKU
  - 1850 – načelno priznanje slovenščine kot sodnega jezika, dejansko pa le glede zapisnikov v kazenskem pravu
  - 1862 – vloge naj se sprejemajo v slovenščini, v istem jeziku naj se vodijo zapisniki in izdajajo rešitve
  - 1867 – obvezno vodenje slovenskih zapisnikov, če stranka govori slovensko
  - 1882 – Pražakove reforme
    - prva instanca: obvezen sprejem slovenskih tožb in izrek sodbe v slovenskem jeziku (*deželna sodišča*)
    - druga instanca: stranki je treba dostaviti sodbo v slovenskem jeziku (*apelacijsko sodišče v Gradcu*)
  - razmere v monarhiji se po reformah precej zaostrijo
  - boj za slovensko uradovanje se prenese iz Gradca v Trst

- 1895 – nova zakonodaja o civilnem procesu, prenese težišče iz pismenega na ustni postopek
  - prva instanca: pravda poteka v slovenščini
  - druga instanca: odvetniki lahko razpravljajo v slovenščini, sodba se mora izreči v nemščini
  - tretja instanca: vrhovno sodišče ni samo izrekalo in pisalo sodb v slovenščini, zato, da ne bi bilo treba izrekati slovenskih sodb tudi na apelacijskem sodišči
- OVIRE PRI UVELJAVLJANJU JEZIKOVNIH ZAHTEV
  - razbitost na 8 ozemelj – 6 avstrijskih, 1 na Ogrskem, 1 v Italiji
  - lega na poti med Centralno Evropo in morjem
  - prestižni položaj večjih narodov in slabo razvita socialna struktura

5. DRŽAVNOPRAVNI CILJI REVOLUCIJ

- močna centralna oblast, ki bo lahko uveljavila pravno varstvo – centralizacija
- novo ustvariti red in eksploatacijo na čim širšem ozemlju
- zahteva po ustavni država – konstitucionalizem
- oblikovati lokalne ali interesne avtonomije – avtonomija

a) CENTRALIZACIJA

- FRANCIJA, ŠPANIJA, ITALIJA
  - odpravljali so stare historične pokrajine
  - novih enot niso ustvarjali po etničnih mejah ampak po geografskih kriterijih – departmaji, province
  - na čelu nove enote je stal državni uradnik – prefekt
- HABSBURŠKA MONARHIJA
  - ohranili so historične pokrajine in jih povezali z lestvico centralno vodenih državnih organov
  - na Štajerskem so prilagodili obseg okrožij etničnim mejam – nastala sta celjsko sodno okrožje in mariborsko upravno okrožje
  - v Avstriji so dežele še danes
  - v Sloveniji so bile odpravljene 1918
  - na Madžarskem imajo še vedno komitate

b) KONSTITUCIONALIZEM

- zahteva po ustavni državi je naperjena proti samovolji absolutnih vladarjem
- USTAVA – mišljena je bila kot formalni akt, sestavljen iz temeljnih določil, ki naj bi ga sprejela voljena ustavodajna skupščina, dejansko pa je ustava največkrat postavljal vladar
- IDEAL USTAVNE UREDITVE – delitev oblasti na zakonodajno, sodno in upravno, tri veje državne oblasti
- USTAVA ZDA 1791 – prva ustava, Declaration of Independence, Constitution, Bill of Rights
- FRANCOSKA USTAVA 1789 – prva formalna ustava v Evropi, Deklaracija temeljnih pravic človeka in državljana
- PARLAMENTARIZEM
  - povezan s konstitucionalizmom
  - težnja, da se odpravi izključna pravica monarhov do zakonodaje
  - parlamentarizem ima tradicijo v Angliji, kjer je bil parlament v 17. stoletju revolucionarna sila, prešel je v angleško ustavno ureditev, ne da bi pri tem prišlo do nastanka formalne ustave
  - v kontinentalnih stanovskih državah so se razvili nekateri elementi parlamentarizma, vendar so absolutni monarhi pretrgali razvoj – parlamenta se uveljavi šele po buržoaznih revolucijah

c) AVTONOMIJA

- avtonomija naj bi predstavljala nasprotno utež centralni oblast
- zadeve lokalnih in interesnih skupin naj bi urejale te skupine same
- družbena razslojitev v avtonomnih organih je prihajala do veljave po premoženjskih razmerjih
- KRAJEVNE AVTONOMIJE
  - najbolj pogosta oblika krajevne avtonomije je komuna
  - pri nas občina, predstojnik je župan
  - ločujemo upravne občine od ostalih krajevnih enot
- REGIONALNE AVTONOMIJE
  - so izjema od centralističnega načela
  - koncesija historičnemu ali etničnemu načelu

- INTERESNE AVTONOMIJE
  - gre za obvezna združenja ljudi določene poklicne skupine, ki skrbijo za kvalifikacijo svojih članov, zastopajo njihove interese (*obrtna zbornice...*)

d) DVOTIRNI SISTEM

- vzporednost vodenja centralnih in avtonomnih organov
- sistem se uveljavlja v predstavniških in upravnih organih
- v sodstvu ga ni, sodstvo predstavlja posebno lestvico
- CENTRALNI TIR – ima vsaj 2 stopnji, vlado in departmaje
- AVTONOMNI TIR – ima vsaj občine, včasih pa tudi višje enote

e) PREDSTAVNIŠKI ORGANI IN VOLILNI SISTEM

- SREDSTVA, KI SLUŽIJO VZDRŽEVANJU CENTRALIZMA
  - sestava predstavniških organov
  - volilni sistem
  - omejitev pristojnosti predstavniškega doma
 } vladarji s tem skušajo zagotoviti centralno ureditev in vodilni položaj nosilcev centralne ureditve
- SESTAVA PREDSTAVNIŠKIH ORGANOV – centralizem in vodilni položaj nosilcev centralizma zagotavljajo
  - dvodomni sistem – poleg spodnjega doma, ki je voljen, je še zgornji dom, v katerem je članstvo dedno ali pa člane jih imenuje vladar, zagotavljajo varstvo konservativnih interesov vladajočih krogov
  - virilisti – po rojstvu ali po poklicu so člani predstavniškega doma
  - kurije – interesne skupine poslancev, njihovo število je bilo v naprej določeno, ne glede na število volilcev
  - volilni razredi – skupine volilcev, oblikovane glede na družben, gospodarsko, socialno pripadnost, vsakemu volilnemu razredu je bilo ne glede na število volilcev dodeljeno določeno število mandatov v deželnem zboru, poslanci enega razreda sestavljajo kurijo (*podeželska kurija ima 16 mandatov v deželnem zboru, čeprav je poseželski volilni razred največji, veleposestniška kurija ima 10 mandatov, čeprav je veleposestniški volilni razred najmanjši*)
- VOLILNI SISTEM
  - zaradi volilnih sistemov se kaže neenakost aktivne volilne pravice pri sestavi predstavniških organov
    - omejitev na moške – volilna pravica je omejena na moške
    - starostna meja – starostna meja za pridobitev volilne pravice je visoka
    - volilni cenzus – omejitev volilne pravice na manjši krog državljanov, ki je določen po premoženjskih, izobrazbenih ali drugih merilih
    - volilni razredi – razdelitev volilcev v razrede, ki so določeni po interesni pripadnosti, vsakemu razredu je dodeljeno določeno število mandatov v deželnem zboru, ne glede na število volilcev v razredu
    - posredne volitve – občasno so volili ljudi, ki so glasovali na končnih volitvah
  - volilni sistemi vplivajo na število mandatov ki jih dobijo posamezne stranke
  - kadar so volilni sistemi veljali na Slovenskem je bilo težko pridobiti večino v kranjskem deželnem zboru, čeprav je bila to skoraj izključno slovenska dežela
  - volilni sistem preprečuje udeležbo delavcev pri volitvah
- OMEJITEV PRISTOJNOSTI PREDSTAVNIŠKEGA DOMA
  - predstavniškemu domu odrekajo zakonsko iniciativo
  - lahko samo sprejmejo ali zavrnejo vladarjem predlog zakona
  - ne morejo sami sestaviti predloga ali spremeniti vladarjevega predloga

6. DRŽAVNA UREDITEV HABSBUŠKE MONARHIJE

a) USTAVNA UREDITEV

- CESARJEVA USTAVNA DIPLOMA 1848 – predvidevala je dvodomno predstavništvo, a je moral cesar od nje odstopiti, in pristati na izvolitev enodomne ustavodajne skupščine
- USTAVODAJNA SKUPŠČINA 1848 – sprejme načelni sklep o zemljiški odvezi, dela na ustavi so počasi napredovala, zato jo cesar razpusti

- OKTROIRANA MARČNA USTAVA 1849 – predvideva dvodomno predstavništvo za varovanje konservativnih interesov in centralizacije državne oblasti, do volitev v državni zbor ni prišlo, nastala pa so narodnostna okrožja na Štajerskem, nova ureditev sodišč in uvedba avtonomnih občin
- SILVESTRSKI PATENT 1851 – odpravi marčno ustavo, začne se neoabsolutizem, prevlada birokratski centralistični sistem in gospodarski liberalizem, s tem se uveljavljajo interesi nemško govorečih dvornih krogov, plemstva in visoke birokracije
- ODPOR – centralistični režim naleti na odpor, Avstrija začne izgubljati vojne
- KONEC CENTRALIZMA – po izgubi Lombardije cesar poskuša ohraniti enotnost centralnega vodstva, po izgubi Benečije je prisiljen opustiti centralizem, kot zaveznike si izberejo ogrske vodilne kroge

b) AVSTRIJSKO-OGRSKA IN OGRSKO-HRVAŠKA PORAVNAVA

- AVSTRIJSKO-OGRSKA PORAVNAVA – objavljena v obliki reskripta, po tem sporazumu Habsburška monarhija obsega dva dela:
  - avstrijski del – glavno mesto Dunaj, na čelu cesar Habsburžan
  - ogrski del – glavno mesto Budimpešta, na čelu ogrski kralj
  - skupne zadeve obeh delov – vojska, zunanje zadeve, finance v zvezi z vojsko in zunanjimi zadevami, upravljanje pokrajine BiH
  - odločanje o skupnih zadevah – odločata delegaciji obeh državnih zborov, štejeta 60 članov, zasedata vsaka zase, če nista enotni zasedata skupno, odloča večina glasov
- OGRSKO-HRVAŠKA PORAVNAVA
  - sabor je imel določeno avtonomijo, zato se je Hrvaška sklicevala na posebni zgodovinski in pravni položaj
  - zato so morali Madžari z njo posebej urediti svoje razmerje
  - poravnava – obsega obsežne skupne hrvaško-ogrskke zadeve
  - zakonodaja v skupnih zadevah – odloča državni zbor v katerem so tudi delegati iz hrvaškega sabora
  - obseg hrvaške avtonomije – notranje zadeve, verske zadeve, prosveta, sodstvo, v teh zadevah ima sabor pravico do zakonodaje
  - vladar – hrvaškega bana postavlja vladar

c) AVSTRIJSKA USTAVA IN UPRAVA

- PLURALIZEM USTAVNIH AKTOV
  - po padcu neoabsolutizma je sprejetih več ustavnih aktov – nekateri oktroirani, drugi sprejeti v parlamentarnem postopku
  - oktobrska diploma 1860 – predvideva parlament in deležne zборе
  - februarski patent 1861 – določa načela predstavnškega sistema
  - ločeni temeljni zakoni 1867 – urejajo materija ustavnega značaja, pravice državljanov, sodna oblast...
- RAZČLENJEN DVOTIRNI SISTEM
  - ustava loči zadeve državne uprave (*centralni tir*) od drugih samoupravnih zadev (*avtonomni tir*)
  - vsak tip ima posebne organe – centralni tir državne organe, avtonomni tir samoupravne organe

CESAR					
	CENTRALNI TIR		AVTONOMNI TIR		SODSTVO
	ZAKONODAJA	UPRAVA	ZAKONODAJA	UPRAVA	SODIŠČA
državna raven	državni zbor: -gosposka zbornica -poslanska zbornica	ministrski svet			vrhovno sodišče
deželna raven		deželna vlada cesarsko namestništvo	deželni zbori	deželni odbori	višje deželno sodišče ali apelacijsko sodišče
okrožja					deželno sodišče
okrajji		okrajno glavarstvo	okrajni odbor	predstojništvo	okrožno sodišče
občine			občinski odbor	občinsko predstojništvo	okrajno sodišče

